

CENGİZ AYTMATOV'UN “İLK ÖĞRETMEN” ADLI HİKÂYESİ ÜZERİNE EĞİTİM BAĞLAMINDA BİR OKUMA DENEMESİ

An Analysis of Cengiz Aytmatov's “The First Teacher” in the Context of Education

Dr. Öğr. Üyesi Enser YILMAZ

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD., Siirt, Türkiye, enseryilmaz@siirt.edu.tr

Yüksek Lisans Seher İLASLAN

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD., Siirt, Türkiye, seher.ilaslan@outlook.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
21.10.2021

Kabul/Accepted:
23.11.2021

Sayfa/ Page:
43-53

ijof.1012890

Öz

Gelenekle bağlarını koruyan bir gelecek anlayışı ile insanlığın temel meselelerini kaleme alan Cengiz Aytmatov, eserlerinde vücuda getirdiği üslup ve muhteva ile 20. yüzyılın büyük romancılarından olmayı başarmış bir yazardır. Kendi deyişi ile eserlerinde “tipik insan”ı portreleme çabasında olan yazar, eserlerinin olay örgüsünü geçmiş ve tarihi miras kaynaklarıyla besler. Kırgızca ve Rusça kaleme aldığı eserlerini destan, masal, türkü gibi halk kültürü motifleri ile zenginleştirirken; halkın içine düştüğü zorluk ve acıların yol açtığı sorunlara çözüm odaklı yaklaşmayı da ihmal etmez. Yani Aytmatov'un eserleri destanlardan, masallardan beslendiğinde dahi yaşamın gerçekleri ile bağlarını sımsıkı korur. Eserleri vasıtası ile insanlara zorluklarla mücadele etme gücü, umudu ve inancı aşılama çabasıyla çalışan Aytmatov, 1961'de yayımlanan *İlk Öğretmen* adlı hikâyesinde de bu izleği ön plana çıkarır. Ebeveynler ve öğretmenler çocuklara karşı önemli sorumlulukları olan kişilerdir. Çocukların hayal ve yeteneklerine saygı duyularak onlara sunulan eğitim olanakları iyi yetişmelerindeki en önemli etmenlerdendir. İçerdiği tarihi, politik, sosyolojik, ekonomik ve eğitsel olgular bakımından çok yönlü ele alınıp irdelenebilecek bir muhtevaya sahip olan *İlk Öğretmen* adlı hikâye bu çalışmada, eğitim ve öğretmenin birey ve toplum yaşamındaki önemine yaptığı tematik vurgular bağlamında ele alınarak; öğretmenlik mesleğinin insan yaşamındaki rolü ve önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Edebiyatı, Cengiz Aytmatov, Eğitim, *İlk Öğretmen*

Abstract

Cengiz Aytmatov, writing down the basic issues of humanity with a future understanding that preserves its ties with tradition, is a writer who accomplished to become one of the great novelists of the 20th century with the style and content he embodied within his works. In his own words, the author, trying to portray the “typical human being” in his works, feeds the plot of his works with past and historical heritage sources. While enriching his works in Kyrgyz and Russian with folk culture patterns such as epics, fairy tales, and folk songs; it also does not neglect to approach the problems triggered by the difficulties and suffering of the people with a solution-oriented approach. In other words, even when Aytmatov's works are fed from epics and fairy tales, they firmly protect their ties with the realities of life. Aytmatov, who, through his works, tries to instill in people the strength, hope and faith to cope with difficulties, also highlights this theme in his story, “*The First Teacher*”, published in 1961. Parents and teachers are people who have significant responsibilities towards children. Education opportunities offered to children by respecting their dreams and abilities are among the most important elements in their good upbringing. In this study, the story named “*The First Teacher*”, having content that can be covered and examined in terms of historical, political, sociological, economic and educational facts, is discussed within the context of the thematic emphasis on the importance of education and teacher in individual and social life. Furthermore, the role and importance of the teaching profession in human life will be emphasized.

Keywords: Kyrgyz Literature, Cengiz Aytmatov, Education, *The First Teacher*

Atıf/Citation: YILMAZ, E., İLASLAN S. (2021). Cengiz Aytmatov'un “*İlk Öğretmen*” Adlı Hikâyesi Üzerine Eğitim Bağlamında Bir Okuma Denemesi, International Journal of Filologia ISSN: 2667-7318 Yıl: 4, Sayı: 6, Sayfa: 43-53.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Enser YILMAZ

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

“Verdiğimiz diplomaların çoğu kâğıttan daha değersiz. Muhakeme ve ileri gitme yeteneğini sadece eğitimle verebiliriz.” Selçuk Pehlivanoğlu

Giriş

12 Aralık 1928 tarihinde Kırgızistan Bişkek’teki Talas Vadisi Şeker Köyü’nde doğan Cengiz Aytmatov, memur bir babanın dört çocuğundan ilkidir. İlkokula köyünde giden Aytmatov, babaannesinin anlattığı ninni, masal ve efsaneleri dinleyerek yetişir. (1992: 5) Babası Törekul Aytmatov, Kırgız Türkçesini savunduğu için Stalin yönetimi tarafından halk düşmanlığı ile suçlanıp evinden ve ailesinden koparılıp 1937 yılında kurşuna dizilmek sureti ile öldürülür. (Şimşek, 2021: e-kaynak) *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde “Cengiz Aytmatov” başlığı altında kaleme alınmış şu ifadeler, savaş yıllarında insanların maruz bırakıldığı bu tür durumları da genel manada eleştiren bir nitelik taşır:

“Hem öykü hem roman hem de tiyatro türünde eserler veren Aytmatov’un genel olarak anlatılarına bakıldığında, evrende varoluşsal anlamda işlenen suçların döngüsel olduğu ve suçun onu işleyeni aşarak evrensel bir felakete kolayca dönüşebildiği yansıtılır. Bir insanın varlığı kökensel olarak tahrip edildiğinde, bütün insanlığın varlığı tahrip edilmiş sayılır. Zira bellek mekânları tahrip edilerek ötekileştiren insanlar ve toplumlar hem kendileri hem de türleri için potansiyel bir tehdit kaynağıdır. Küreselleşen dünyada insanların ve toplumların, başkalarının varlık alanlarına saygı duymadan rahat etmeleri, yaşamaları mümkün değildir.” (Korkmaz, 2019: e-kaynak)

Aytmatov ailesinin babalarından bu ebedî ayrılışını Cengiz Aytmatov *"Henüz altı aylık olan küçük Rosa ile birlikte dört kardeşlik. Babam Kazan garına götürmüştü bizi. Tren oradaydı. Kapıları açıldı. Vagonun biri bize rezerve edilmiş bölümlerden oluşuyordu. Altı üstlü ranzalar vardı. Babam bunlardan ikisine bizi yerleştirdi. Ve vedalaştı. Annemin nasıl ağladığını ve babamın kendisine nasıl güçlükle hakim olabildiğini görüyordum. (...) Bu arada tren hareket etti ve yürümeye başladı. Babam uzun müddet, gücünün yettiği kadar pencerenin yanı sıra koştu, bize el salladı, salladı... Ben ranzanın üst tarafındaydım, her şeyi anlamıştım, en azından hissetmişim birbirimizi bir daha asla göremeyecektik."* (Şimşek, 2021: e-kaynak) cümleleri ile tasvir eder. Çeşitli memuriyetlerde bulunan annesinin, artık dört çocuğunu kendi başına büyütmesi gerekecektir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında babasız kalan Aytmatov, ailesinin savaşın getirdiği yoklukla mücadele edebilmesi için çocuk yaşta çalışmaya başlar. Köy sovyeti kolhoz sekreterliği ve vergi memurluğu görevlerinde bulunur. Eğitimi için köyünden ayrılarak Kazakistan'a giden Aytmatov, Cambul Veterinerlik Teknik Okulunu bitirir. Bu okulun ardından Bişkek'teki Tarım Enstitüsünde okur. (1992: 5)

Babasının muhalif tutumu nedeni ile öğrencilik yıllarında pek çok olumsuz durumla karşılaşan Aytmatov’un bu yıllarda kendisine verilen öğrenci bursu da kesilir. Stalin’in ölümünün ardından Nikita Kruşçev’in uyguladığı Anti-Stalinist politika ile gerçekleşen normalleşme süreci, Aytmatov’un öğrenim ve yazın alanlarındaki faaliyetlerine de olumlu yansır ve daha rahat hareket etmesine zemin hazırlar. 1957 yılında Sovyet Komünist Partisi ve Sovyet Yazarlar Birliğine katılan Aytmatov, 1958’de Moskova’da Edebiyat Fakültesine kabul edilir. (Korkmaz, 2019: e-kaynak) Değişen siyasi durumlarla birlikte Kırgız ve Rus yazarlar arasındaki yeri de güçlenen Aytmatov bu ününe; *Cemile*, *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı eserleri ile kavuşur. 1963’te neşredilen *Toprak Ana*, dünya yazınına kazandırdığı ilk romanı olup yine bu yıllarda edebî seyri hikâye yazarlığından roman yazarlığına evrilir. (1992: 5) 1959-1964 yılları arasında *Literaturnyi Kırgızistan (Edebî Kırgızistan)* Dergisi baş editörlüğünü ve Kırgız SSC Pravda Gazetesi muhabirliğini yapar; bir yandan da yazmaya devam eder. SSCB’nin en prestijli ödülü olan Lenin Ödülü’ne (35 yaşında) layık görülen en genç yazar olma niteliğine de sahip olur. 1968 yılında yayımlanan *“Elveda Gülsarı”* adlı eseriyle ise SSCB Devlet Ödülü’nü alır. Aynı yıl Kırgızistan’ın milli

yazarı seçilir. Sanatçı kimliği ile 1964-1986 yıllarında Kırgızistan Görüntü Yönetmenleri Birliği Genel Sekreterliği'nde de bulunur. Yazarlık, sanatçılık kariyerlerine devam eden Aytmatov, bir yandan da yavaş yavaş siyasete atılmaya başlar. Yazarlık kariyerini, milletvekilliği ve diplomatlığı süresince de devam ettirerek edebî eserler vermeye devam eder. (Keleş, 2020: 26)

Kendi söylemi ile "tipik insan"ı tasvir ettiği eserlerinde, geçmişi bilmek ve tarihi mirasa sahip olmakla her türlü meselenin üstesinden gelinebileceğini vurgulayan Aytmatov; Kırgızca ve Rusça kaleme aldığı eserlerinde destanlar, masallar ve türkülerde dile getirilmiş birikimleriyle halkının kahramanlıklarının yanı sıra içine düştüğü zorluk ve acıları anlatarak, halk meselelerinin çözümlerine eğilmeyi de ihmal etmez. Eserlerine kazandırdığı güçlü nitelikler ile 20. yüzyılın büyük yazarlarından biri olmayı başaran Aytmatov'a takdim edilen, Türk Edebiyatı Vakfı "Türk Dünyasının Yaşayan En Büyük Yazarı" beratı, Elazığ ili 2006 yılı "Türk Dünyası Hizmet Ödülü" ve Fırat Üniversitesi "Fahri Doktora" unvanları (elipskitap, e-kaynak) ile yazarın başarılarının Türkiye'de de saygın bir yer edindiği vurgulanabilir.

10 Haziran 2008 tarihinde vefat eden Aytmatov, 80 yıllık ömrüne; *Gazeteci Cyuda* (1952 Hikâye), *Asma Köprü* (1955 Hikâye), *Gece Sulaması* (1955 Hikâye), *Yüz Yüze* (1957 Hikâye), *Cemile* (1958 Hikâye), *Deve Gözü* (1960 Hikâye), *İlk Öğretmen / İlk Öğretmenim / Öğretmen Duyuşen* (1961 Hikâye), *Al Yazmalım Selvi Boylum (Selvi Boylum Al Yazmalım)* (1963 Hikâye), *Toprak Ana* (1963 Hikâye), *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler (Steplerden ve Dağlardan Masallar)* (1963 Hikâye), *Kızıl Elma (Al Elma)* (1964 Hikâye), *Asker Çocuğu (Askerin Oğlu)* (1968 Hikâye), *Elvada Gülsarı* (1968 Hikâye), *Oğulla Buluşma* (1969 Hikâye), *Beyaz Gemi* (1970 Hikâye), *Fuji-Yama (Fuji Dağının Tepesi)* (1973 Tiyatro), *Manas Atanın Ak Kar-Kök Muzu* (1975 Diğer), *Sultanmurat / Erken Gelen Turnalar* (1975 Hikâye), *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* (1977 Hikâye), *Gün Uzar Yüzyıl Olur (Gün Olur Asra Bedel)* (1980 Roman), *Dişi Kurdun Rüyalari* (1986 Roman), *Beyaz Yağmur* (1990 Hikâye), *Cengiz Han'a Küsen Bulut* (1990 Roman), *Göçmen Kuşun Çığlığı / Yıldırım Sesli Manasçı* (1990 Hikâye), *Car Boyunda Bozdop Turğan Ançının İyi* (1991 Diğer), *Kassandra Damgası* (1995 Roman), *Kuz Başındaki Avcının Çığlığı* (1997 Hatıra), *Çocukluğum* (1998 Hatıra), *Sokrat'ı Anma Gecesi* (2000 Tiyatro), *Dağlar Devrildiğinde / Ebedi Nişanlı* (2007 Roman) adlı pek çok eseri sığdırır. (Korkmaz, 2019: e-kaynak)

Eserlerinde insanlığın temel meselelerini, aşklarını, hasretlerini, düşüncelerini kısacası insanı anlatan Aytmatov, gelenekle yoğrulan gelecek düşüncesiyle yeni ufuklar açar ve bu ufuklara açılır. Çocukluğunda kulak verdiği masallar, gençliğinde hasret ve hüznle eşlik ettiği şarkılar, ozanların yaktığı türkülerle dünya görüşünün biçimlendiği eserlerini, dünyanın dört bir yanında okutmayı başararak insanların gönlünü kazanmayı da başarır. Okuyucuyu çeken onun özgün dil kurgusu ve üslubudur. O, yazılmamış bir tarihin dilini oluşturur ve oluşturduğu bu özgün dil ile sadece insanları ve tabiatı değil, insanın ve tabiatın hâllerini de anlatır. (2013) Kısacası Aytmatov; mitler, folklorik unsurlar, çağının siyasi meseleleri, modernlik ve gelenek arasındaki çatışma, insanın doğayla kurduğu bağ gibi çeşitli temaları (2017) güçlü bir anlatım dili ile sentezleyerek işlemeyi başarmış bir yazar sıfatı ile kalemi güçlü bir sanatçı olmayı da başarmış bir dünya edebiyatı yazarıdır.

Hikâye ve romanlarında günlük yaşanmışlıkları kendi hayat felsefesi ile yoğuran Aytmatov'un yapıtları için, dünyada yaşanan büyük bozulma ve insanlardaki hayvanleşmenin önüne, geleneksel değerlere sahip çıkılarak geçilebileceği (İslâm Ansiklopedisi, 2016: 148) kanısını doğrulayan ve bu bağlamda insanları eğitime amacını görev edinmiş yapıtlardır denebilir. Eğitim meselelerini ele aldığı *İlk Öğretmen* adlı hikâyesi de onun; güzel bir toplum, güzel bir dünya, insanların doğaya ve birbirine güzel davrandığı güzel bir yaşam hayalini edebî söze dönüştürme çabasının somut bir kanıtı olmakla birlikte; eğitim

ve öğretmenin insan yaşamındaki rolünü irdelemesi bağlamında dünya edebiyatı literatürüne kazandırılmış önemli bir edebî eserdir. Çalışmamızda Aytmatov’un bu hikâyesinde vurgulanan eğitim meseleleri irdelenmek sureti ile mesleki güç ve yeterliliğe sahip öğretmen davranışlarının insan yaşamında yol açtığı evrilişler tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Aytmatov’un İlk Öğretmen Hikâyesindeki Eğitim Meselelerinden Hareketle Öğretmenlik Mesleğinin İnsan Yaşamındaki Rolü ve Önemi Üzerine

Eğitim bilimleri sahasında yaygın tanımı ile “bireyde davranış değişiklikleri meydana getirme süreci” olarak ifade edilen eğitim kavramı, *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*’te “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” olarak tanımlanır. Eğitimin farklı tanımlamaları olduğuna vurgu yapan Doğan Cüceloğlu ise *Öğretmen Olmak* adlı eserinde Durkheim’in eğitimle ilgili “yetişmiş kuşağın birikimlerini yetiştirmekte olan kuşağa yöntemli bir şekilde aktarması” tanımına yer verirken; bu kavramı “yetiştirmekte olan neslin uyum kabiliyeti kazanması” olarak tanımlayanlar olduğunu da ifade eder. “Bazı otoritelerce yaşama hazırlık” olarak adlandırılan eğitimin, “Bazılarına göre ise yaşama hazırlık değil, yaşamın ta kendisi” (2021: 17-18) olduğunu ifade eden Cüceloğlu’nun bu kısa tanımsal tespitlerine karşılık, Osman Sezgin ise *Eğitim* adlı eserinde “Eğitim nedir?” sorusuna şöyle ayrıntılı bir tanım getirir:

“Ferdî; kendisi, ailesi, kabilesi, soyu, sopu, milleti, bütün insanlık ve kainat için; kabiliyet, kapasite ve performanslarını nitel ve nicel olarak son merhalesine kadar geliştirmek; ait olduğu kültürü bilip, sevip ve vakarla, onurla onu yaşayıp, eksiklerini tamamlayıp, yanlışlarını düzelterek, geliştirerek ve ait olduğu kültürü evrensel boyuta taşıyarak; analiz ve sentez yapabilen bir zihinle; neye, ne kadar, neden ve niçin üzümlü sevineceğinin dengesini sağlamış bir duygu ile; inattan ve pısrıklıktan uzak çelik gibi bir irade ile; hedef, amaç ve ideallerini somuttan en soyut noktaya kadar ulaştırabilecek ve varlık sebebi nedir, neden ve niçin sorularını cevaplayarak toplumda huzuru temin etme (kargaşa ve kaosa sebep olmama) ve bütün varlıklara faydalı olma yolunda geleceğe yönelik yetiştirme, olgunlaşma sürecine eğitim (terbiye) denilir.” (2019)

Eğitim politikaları bir zümrenin, bir grubun veya bir ideolojinin kendini ispat etme alanı değil, bir ülke ödevidir (2021) diyen Selçuk Pehlivanoğlu’nun bu savı ise toplumların sağlam ve sağlıklı bir varlık sürdürmesinin yürütülecek güçlü eğitim politikaları ile mümkün olacağını gösterir. O halde eğitim politikalarının hayata geçirilmesi aşamasında yerine getirilecek her ödevin, kişisel ve toplumsal gelişim ve ilerlemeye kaynaklık edeceği söylenebilir. 22. *Yüzyılda Eğitim* adlı eserinde içinde bulunduğumuz çağda tüm toplumların sosyal, kültürel, teknolojik ve ekonomik olarak her alanda hızlı değişimler ve dönüşümler yaşadığını ifade eden Emel Tüzel İşeri, toplumların bu hızlı değişim ve dönüşümlere ayak uydurabilmesi ve bunları yönetebilmesinin ancak eğitim ile mümkün olduğunu ifade eder. Bugünün eğitim başarısı, geçmişte yapılan planlamalar ve belirlenen politikaların sonucudur diyen İşeri’ye göre zamanın ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim sisteminin kurgulanması ise ancak eğitim olgusunun geçmiş, bugün ve gelecek üçgeninde ele alınması ile mümkündür. (2018) Aytmatov’un *İlk Öğretmen* hikâyesine bu tespitler doğrultusunda bakıldığında hikâyedeki şu satırların bu tespitleri somutlaştırdığı görülür:

Bir sessizlik oldu. Sonra Kartanbay tezek korlarını eşleyerek:

“Sana bakıyorum da Duyuşen, akıllı bir çocuksun. Ama çocuklar için neden bu kadar üzülyor, yoruluyorsun? Başka iş mi yok? Birine çoban gir, aç açık kalmazsın...”

“Benim iyiliğim için konuştuğunu bilirim ama bugünün bu akılsız çocukları yarın sizler gibi okumaya, öğrenmeye değer vermezse Sovyet yönetiminin ömrü uzun olmaz. Siz Sovyetlerin güçlenmesini, gelişmesini istiyorsunuz, değil mi? Bu yüzden okulla uğraşmak bana zor gelmiyor Kartanbay. Çocukları daha iyi okutabilmekten başka bir şey istemem hayatımda. Lenin de demişti...” (2013: 38)

Hikâyedeki bu ifadelerden hareketle eğitimin asıl öznelinin öğretmen ve öğrenciler olmasına karşın, sağlıklı bir gelişim için eğitim sistemlerinde bilinçli bir öğretmen-öğrenci-veli diyalogunun şart olduğu söylenebilir.

Eğitim Felsefesi adlı eserinde, geçmişten günümüze eğitim kurumları toplumun arzu ettiği insan modelini yetiştirme çabası içindedir; eğitim sürecinde nasıl bir insan modelinin yetiştirileceği ise o toplumun eğitim felsefesi ile yakından alakalı görülmektedir tespitinde bulunan Mustafa Güçlü, eğitim alanında çalışan teorisyen ve uygulamacıların eğitimin olanaklı olup olmadığı, iyi insan yetiştirmenin ne anlama geldiği, eğitimde öğretmenin yeri ve önemi, eğitimin amacının ne olduğu, eğitimde içeriğin nasıl oluşturulması gerektiği, toplumun kültürünün nasıl bir insan modeli istediği, nasıl bir program ve öğretim yönteminin uygulanması gerektiği gibi konularda bilgi sahibi olması gerektiği (2020) düşüncesini vurgularken; ünlü fizik bilimci Albert Einstein’ın şu sözleri adeta bu sorulara verilmiş mühim bir yanıt gibidir:

“İnsana bir uzmanlık öğretmek yetmez. Bununla insan, doğrusunu isterseniz, işe yarar bir makine olur; ama tam, eksiksiz bir kişilik kazanamaz. Elde edilmeğe değer bir şeye coşkunlukla yönelmesi gerekir onun. Bir güzellik ve ahlâkça iyilik duygusu edinmelidir. Yoksa insan uzmanca bilgileriyle, dengeli bir biçimde gelişmiş bir insandan çok iyi eğitilmiş bir köpeğe benzer. Komşusu ve topluluk karşısında bir tutumu olabilmesi için insanların dürtülerini, özlemlerini ve acılarını anlamaya çalışması gerekir. Bu değerli şeyler genç kuşaklara öğretmenlerin insanca yaklaşımlarıyla aşılanır, yoksa el kitaplarıyla, yalnız onlarla değil. Kültür, her şeyden önce budur ve böyle korunur. ‘Humanites’yi önemli bir şey olarak salık verdiğim zaman gözettiğim budur, yoksa tarih ve felsefe alanında kuru bir özel bilgi değil. Gündelik yarar bakımından yarışma ve vakitsiz uzmanlaşma sistemi üzerinde aşırı derecede durmak insan kafasını körletir. Oysa bütün kültür hayatı ve kısacası, bilimlerin gelişmesi bu kafaya bağlıdır. İyi bir eğitim için ayrıca, bağımsız eleştirci düşüncenin de gençlerde geliştirilmesi önemlidir. Oysa bu gelişme gereğinden çok şey okutularak büyük ölçüde kösteklenmiştir. Gereğinden çok şey okutmak ister istemez düzeyde kalmaya ve kültürsüzlüğe götürür; öğretim öyle olmalı ki sunduğu şey değerli bir nimet sayılmalı, güç bir ödev değil.” (Sarı, 2016: 99)

Çocukluğunda öğretmenleri tarafından problemlili bir çocuk olarak görülen Albert Einstein’ın şu cümleleri ise eğitim sistemlerine yöneltilmiş çok önemli bir eleştiri niteliği taşır:

“Ne ben okula göreydim ne de okul bana göre. Sıkıyordu beni. Öğretmenler komutan gibi davranıyorlardı. Ben öğrenmek istediğimi öğrenmek istiyordum, onlarsa öğrenmemi istedikleri şeyleri öğretiyorlardı. En nefret ettiğim şeyler rekabetçi ortam ve özellikle spordu. Onlara göre işe yaramazın tekiydim ve birçok kez okulu bırakmamı söylediler. Münih’te bir Katolik Okulu’ydu. Bilgiye olan açlığımın öğretmenler tarafından baltalandığını hissettim. Onların tek ölçütü sınav notlarıydı. Bir öğretmen, böyle bir sistemde öğrencilerini nasıl anlayabilir ki?” (Günaydın, 2018: e-kaynak)

Leibnitz’in “Bana bir dayanak noktası verin, dünyayı yerinden oynatayım.” sözünden hareketle düşünce gücünün önemine vurgu yapan Jules Payot, Yunanların açık görüşlü dehalarının “herhangi bir girişimdeki en büyük zorunluluğun dikkatin dağılmasına izin vermeden dümdüz ilerlemekten geçtiğini bilmelerinden” (2021: 7) kaynaklandığını ifade eder. “Zihinsel süreçteki açık görüşlülük önündeki en büyük engel son zamanlara kadar psikolojideki bilimsel ruhun eksikliğinden kaynaklanıyordu. Psikolojideki temel düşünceye göre, yasalar kesin ve kaçınılmazdır, elbette bu mekanizmalar eğitimcilerin zihinlerine nüfuz etmediği sürece. Zihinsel çalışma alanındaki gözlemlerin ve deneylerin uyumlu bir yapısı olması için sonuç sadece bir rutine dönüşmektedir.” diyen Payot, kişisel çalışma yöntemlerinin önemine değinirken öğretmenlerin kendi yöntemlerini ve araştırma süreçlerini öğrenci ile paylaşmamalarına da eleştiride bulunur ve yaptığı çalışmaları akıl almaz abartılarla anlatan öğretmenin, öğrenci gözünde üstün insan gücüne sahipmiş imajı yaratarak cesaret kırıcı olduğuna (2021: 8-9) vurgu yapar.

İrade bir duygu gücüdür ve eğitim sistemleri bunu görmezden geliyor diyen Payot, eğitim sistemlerinin yüzeysel bilginin ansiklopedisini hafızaya kazımak gayretinde olmaları nedeni ile ruhun asıl gerçek eğitimini ihmal ettiklerinden ve bu nedenle duyguların ve insan ruhunun en etkili ve en asil güçlerinden de öğrencileri mahrum ettiklerinden (2021: 17) söz eder. Bu bağlamda Einstein’dan aktardığımız yukarıdaki ifadeler, eğitim sistemleri ve eğitimcilere faydalı yaklaşımlar edindirecek, dikkatle üzerinde durulması gereken eleştiriler iken; aynı zamanda bir öğretmenin bir insan yaşamına ne denli tesir ettiğini gözler önüne sermesi bağlamında da büyük önem arz eder. Leo Buscaglia’nın *Sevgi* adlı kitabında “öğrenim” kavramı üzerine işaret ettiği şu sözlerle çocuk Einstein’ın bu olumsuz okul deneyimlerini yaşamasına yol açan özneler/öğretmenler için ifade edilmiş sağlıklı bir çözüm önerisi niteliği taşır:

“Öğrenim herkese benzersizliğini keşfetme, benzersizliğini nasıl geliştireceğini öğretme ve sonra da bunu başkalarıyla paylaşmaya yardımcı işlem olmalıdır. Yaşam boyunca karşılaştığımız insanların size şunu söylediğinde dünyanın nasıl olacağını düşünün: ‘Sizin için benzersiz olmak ne iyi; farklı olmanız ne iyi. Farklılıklarınızı bana gösterin. Belki ben de onlardan bir şeyler öğrenebilirim.’ Oysa, pek çok işlemimiz tekrar tekrar herkesi bir başkasına benzetmeye çalışır biçimdedir.” (t.y. : 21)

O halde çalışmamızda ele aldığımız *İlk Öğretmen* hikâyesinin, öğrencinin “bilgiye olan açlığını baltalayan öğretmen” modelinin tersine, azmi ve kararlılığı ile öğrencisinin bilgiye duyduğu sevgi ve açlığı artıran bir öğretmen modelini tasvir etmesi bağlamında önemli bir eser olduğu söylenebilir. Aytmatov’un gerek gerçek yaşamına gerekse gerçek yaşamından eserlerine yansıyan düşüncelere bakıldığında, insan ve dünya yaşamına duyduğu saygı ile biçimlenmiş insana yaraşır yaşamlar kurguladığı gözlemlenirken; “Yaşamımızdaki kişi ve olaylar önümüzden akıp geçerler. Ve bir daha bize asla aynı şekilde bir deneyim yaşama olanağı tanımazlar.” (t.y. : 12) diyen Buscaglia; yaşama yapılan yatırımın, dünyayı değiştirmek için yapılmış yatırım (t.y. : 42) olduğuna dikkat çeker.

Elif Ezgi Keleş, II. Dünya Savaşı yıllarında Aytmatov’un içinde bulunduğu durumu “*Bir Diplomat Olarak Cengiz Aytmatov*” adlı yüksek lisans tezinde “1939-1945 yılları arasında yaşanan, sonuçları neticesinde tüm dünyanın geleceğini etkileyen, güçler dengesinin değişmesine zemin hazırlayan büyük çaplı topyekûn savaş, Anglosakson literatüründe “II. World War” - “II. Dünya Savaşı” olarak isimlendirilmektedir. Hitler Almanya’sının Barbarossa Harekâtı ile 22 Haziran 1941 tarihinde SSCB’ye saldırması üzerine Stalin SSCB’sinin de dahil olduğu bu savaşı Ruslar ‘Büyük Vatanseverlik Savaşı’ (Большая Отечественная война) olarak adlandırmaktadır. SSCB’de sistemin henüz tam oturmadığı, Stalin’in baskı döneminin başladığı yılları takip eden bu dönemde, savaş ve savaşın beraberinde getirdiği büyük sorumluluklar ve sorunlar baş gösterir. Zira bilindiği üzere savaş, büyük ölçüde Hitler Almanya’sı ile Stalin SSCB’si arasında gerçekleşmiş ve bu süreçte 26-27 Milyon SSCB vatandaşı ölmüştür. (2020: 17-18) Rus kaynaklarında, insanların iki savaş arası dönemi (II. Dünya Savaşı yıllarını ve Soğuk Savaş’ın ilk yıllarını kapsayan SSCB yönetimindeki Stalin Dönemi) boyunca hükümetten ve devletten korktuğu ifade edilir. Bir diğer ifadeyle Rus kaynaklarına göre vatandaşlar, SSCB rejiminden değil, Stalin yönetiminin bizzat kendisinden korkmuştur. (2020: 25) Aytmatov ailesi de savaş yıllarında sükün eden bu durumların büyük tesirinde kalmış; savaştan önce babasız kalan bir ailenin en büyük çocuğu olarak Cengiz Aytmatov da yaşından büyük sorumluluklar almıştır. Kardeşi Roza Aytmatova’nın ifadesi ile ‘Kardeşlerine babalık yapmıştır.’ Savaş öncesinde kurumlarda çalışan yetişkinlerin çoğunun cepheye gitmiş olmalarından dolayı mevkiler boş kalmış; Kırgız Türkçesi ve Rusçayı iyi bilip, eli kalem tutan kişiler, yaşına bakılmaksızın istihdam edilmiştir. Henüz on üç yaşında iken bir yandan okula gidip bir yandan da çalışmaya başlayan Cengiz Aytmatov’a da SSCB için savaşın başlamasına tekabül eden 1941 yılında köy sekreterliği işi düşmüştür. Köy sekreterliğinin yanı sıra traktör tugayı muhasebeciliği ve vergi toplama işleri

ile de meşgul olan Cengiz Aytmatov, öğrenim hayatına 1942 yılında, savaş yıllarında çok çalışmak zorunda olduğu için ara vermiştir. Ayrıca Kırgızca ve Rusça bilip okuma yazması olan ender kişilerden olduğu için bu işlerin yanı sıra kardeşi İlgiz Aytmatov gibi savaş zamanında ‘postacılık’ yapmış, hanelere kötü haberleri götüren habercilik görevini de yerine getirmiştir.” (2020: 18-19) ifadeleri ile anlatır. Savaş yıllarında babasız kaldığı için kendisinin ve ailesinin yaşamını idame etme sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan Aytmatov’un, üstlendiği çocuk yaşından büyük vazifelerin ruhunda bıraktığı sosyal ve psikolojik tesirler kaleme aldığı eserlerine de yansırken; *İlk Öğretmen* adlı hikâyesinin baş karakteri Duyuşen de Aytmatov’un gerçek yaşamındaki gibi -öğretmenlik vazifesi sona erdikten sonra- postacılık görevinde bulunur. Aşağıdaki satırlar Duyuşen’in tıpkı öğretmenlik mesleğine duyduğu sadakat gibi postacılık görevini de mektupları adreslerine zamanında ulaştırmak için sadakatle yerine getirme çabalarının göstergesidir:

Bir ara bir çocuk girdi kapıdan. Ev sahibine bir deste telgraf verdi. Eski öğrenciler yeni okulun açılışını kutluyorlardı.

“Telgrafları Duyuşen Dede mi getirdi?” diye sordu müdür.

“Evet.” dedi çocuk. “Yol boyunca, toplantıya yetişeyim, telgraflar halkın önünde okunsun diye atını kamçılımış. Ama biraz gecikmiş bizim aksakal, üzülmüş.”

“Neden dışarıda duruyor? İnsin attan, çağır!”

Çocuk Duyuşen’i çağırılmaya koştu. Yanımda oturan Altınay Süleymanovna, kıpırdandı, yüzü garipleşti, bana kimden söz edildiğini sordu.

“Kolhoz’un postacısından Altınay Süleymanovna...” dedim. “İhtiyar Duyuşen’i tanır mısın?”

Belirsiz bir şekilde başını salladı, tam kalkıyordu ki bir gürültü oldu dışarıda, pencerenin dibinden bir atlı geçti, içeri giren çocuk:

“Çağırdım ama gelmedi efendim.” dedi. “Dağıtılabilecek mektupları varmış daha.”

“Dağıtsın bakalım. İşinden almayalım ihtiyarı, sonra yaşlılarla birlikte gelir.” diye söze karıştı biri.

“Tanımıyorsunuz siz bizim Duyuşen’i. İşini bitirmeden hiçbir yerde oyalanmaz.” (2013: 11)

İlk Öğretmen hikâyesindeki “Sonra savaş bitti. Halkımız yeniden mutluluğa kavuştu. Çocuklar okula babalarının asker çantalarıyla gidiyorlardı. Erkekler işlerinin başına döndüler. Kocalarını kaybeden kadınlar gözyaşlarını içlerine akıtıp acılarını unutmaya başladılar. Dönmeyen yakınlarını hâlâ bekleyenler de vardı.” (2013: 56) satırları ise adeta onun savaş yıllarında tesirinde kaldığı gözlemlerin tasviri gibidir. “Cengiz Aytmatov’un sanatçı, siyasetçi, diplomat olan tüm kimlikleri ile gerçek bir savaş karşıtı olmasında, savaş ve savaşın insanlara getirdiği acıları, trajedileri, güçlükleri küçük yaşta deneyimlemiş olması büyük bir etkidir. Pek çok kişi tarafından bir “hümanist” olarak nitelendirilecek olan Cengiz Aytmatov’un bu insancıl yaklaşımında çocukluğunda insanların büyük acılarına ortak olmasının” (Keleş, 2020: 19) tesirinin büyük olduğu söylenebilir. Roza Aytmatova’nın ağabeyi Cengiz Aytmatov’u anlattığı bir haber metninde ifade ettiği şu sözler ise bu tespitleri pekiştirir niteliktedir: “Onun en önemli hayallerinden biri, eserlerine de yansıttığı gibi dünyadaki barış. Onun en önemli düşüncesi insan olmaktı. Dünyada barış olsun, kardeşler arasında barış olsun, birlik dirlik olsun isterdi. Bunun üzerinde çok düşünürdü. Bu düşüncelerini eserlerine yansıtmaya çalışırdı, yansıtmıştı da. İnsanlığa çok önem verirdi.” (Kürkçü, 2017: e-kaynak)

Aytmatov’un *İlk Öğretmen* adlı eserinde de hayatlarını göçebelik, basit tarım ve hayvancılıkla sürdüren komünal topluluklar halinde yapılanmış Kırgız halkı, aniden gerçekleşen Bolşevik Devrimi’nin ardından yepyeni bir dünya hayali kurmaya başlar. Başlangıçta sınırlı sayıda insanın, hatta bazen bir tek bireyin düşü olan bu hayaller önceleri dirençle karşılaşılarak reddedilirken, devlet yasalarına karşı gelmeyen insanların da destek ve çabalarıyla kabul görerek tüm toplumun değişim ve dönüşümüne yol açar. (2020) Nitekim ele alınan *İlk Öğretmen* hikâyesinde de genç bir asker öğretmen olarak Kurkuruğ köyüne gönderilen Duyuşen’in, köy çocuklarının ve Altınay’ın oku(tul)ması için gösterdiği çaba ve direncin, öğrencisi Altınay’ın hayatında yol açtığı büyük değişim, bu durumun somut bir örneğidir. Bu

direncin mahsulü olarak ortaya çıkan sonuç ise “kız çocuklarının okutulması” konusundaki olumsuz tutumları iyileştirici bir nitelik taşıması bağlamında çok kıymetlidir.

Devrim ideallerine inanmış bir Kırgız genci olan Duyuşen’i, savaş yıllarında edindiği sınırlı eğitim kökten değiştirir. Kendi köyü de olan Kurkuruğ’da yüzyıllardır devam eden ataerkil yapıya başkaldırarak, çocuklara eğitim verebilmek için bakımsız bir yapıyı onararak okula dönüştürür. Tavladan (at ahır, samanlık) okula dönüştürülen bu derme çatma yapının ilk öğretmeni de kendisi olur. Köyün, köylünün, kendisinin ve tüm gelecek nesillerin kaderine yön verecek bu adım, bir destanın başlangıcı olduğu kadar acılı ve hüznü bir hikâyenin de başlangıcı olur! (2020)

Hikâyedeki olaylar köy öğretmeni Duyuşen ile sonradan ünlü bir felsefe doktoru olan akademisyen Altınay Süleymanovna çevresinde gelişir. Hikâyenin anlatıcı karakteri ise aynı zamanda hikâyenin kahramanlarından biri olan, yine aynı köyde yetişmiş bir ressamdır. Bir gün bu ressam ve felsefe doktoru Altınay Süleymanovna köylerine yeni yapılan bir okulun açılışına davet edilir ve köyde birkaç gün kalmak üzere açılışa gelirler. Artık köyün postacılığını yapmakta olan eski öğretmen Duyuşen, okul açılışı için yapılan toplantıya halkın önünde okunsun diye telgrafları yetiştirmesine karşın teslim edilmesi gereken mektuplar olduğunu bahane ederek içeri uğramadan gider. Bu duruma üzülen Altınay Süleymanovna, aynı gün köyden akşam treni ile ayrılarak Moskova’ya döner. Bu olaydan birkaç gün sonra ressam, Süleymanovna’dan hiç beklenmediği bir mektup alır. Süleymanovna bu mektupta çocukluk yıllarına ait yaşam hikâyesini anlatır. Yaşadığı bu olayların bütün insanlar özellikle de gençler için çok yararlı olacağı kanısında olduğunu ve anlattıklarının insanlara olduğu gibi ulaşabilmesi için ressamdan neler yapması gerektiğini iyice düşünmesini diler. Günlerce bu mektubun tesirinde kalan ressam sonunda bütün olanları Altınay Süleymanovna’nın ağzından çıktığı biçimde yani olduğu gibi anlatmaya karar verir. (2013: 11-14)

1924 yılıdır. Köye okul açması için hükümet tarafından üniformalı genç bir adam gönderilir. Bu genç, köy çocuklarına ders vermeye gönderilmiş Duyuşen’dir. ‘Okul’, ‘öğretim’ gibi kelimelerin anlamları o zamanlar köylülerce bilinmemektedir. Köy halkına, çocukları okutmak için bu köye görevli gönderildiğini, tepedeki eski tavlayı onararak okula dönüştüreceğini söyleyen Duyuşen, köy halkının çocuklarını okula göndermek istememe tepkisi ile karşılaşmasına karşın çabalamaktan vazgeçmez. Duyuşen’in elindeki “Sovyet yönetimi emri” yazılı evrakı gören köylüler artık ona karşı çıkamazlar fakat kendilerinden bir şey istenmemesi koşulu ile çocuklarını okula göndereceklerini söylerler. Köy halkının bu isteğini çaresiz kabul eden Duyuşen, tek başına işe koyularak tavlayı onarmaya başlar.

Altınay anne ve babası öldüğü için teyzesi ile yaşayan 14 yaşında genç bir kızdır. Dağda tezek toplamaya giden Altınay ve arkadaşlarıyla karşılaşan Duyuşen, karşılaştığı bu çocuklara sıcak ve içten davranır. Duyuşen’in bu tavrı, sürekli çevresindekilerin kaba davranışlarına maruz kalan Altınay’ı çok etkiler.

Okulu tek başına tamir eden Duyuşen, çocukları her gün bıkmaksızın evlerinden toplayarak okula götürmek sureti ile eğitim vermeye başlar. Hikâyede, öğretmenlik mesleğine plansız programsız, eğitim yöntemlerinden habersiz başladığı ifade edilen Duyuşen’in, kendisinin de okuma yazmayı askerde öğrendiği vurgulanır. Altınay, ressama yazdığı mektupta bu durumla ilgili hislerini “*Düşündükçe hâlâ şaşıyorum. Kendisi bile heceleye heceleye okuyabilen, elinde tek ders kitabı, sıradan bir alfabesi bile bulunmayan bu adam böylesine büyük bir işin nasıl altından kalkabilirdi? Dedeleri de dedelerinin dedeleri de kara cahil olan bu çocuklara ders vermek kolay bir şey mi? Bildiğimiz, Duyuşen plansız programsız, eğitim yöntemlerinden habersiz başlamıştı bu işe. Daha doğrusu böyle şeyler olduğundan bile haberi yoktu.*” (2013: 26) cümleleri ile ifade eder. Askerde okuma yazma öğrenmiş gençlerin savaşlarla iç içe geçen o dönemlerde köylere öğretmen olarak gönderilmeleri gerçek yaşamın içinde de var olan bir

motiftir. Duyuşen’in akademik manada yeterli donanıma sahip olmamasına karşın bütün bildiklerini büyük bir sabır, samimiyet, fedakârlık ve azimle öğrencilerine anlatması pedagojik yeterliliğe sahip öğretmenlerde görülen ve tüm öğretmenlerde aranması gereken bir liyakat vasfıdır.

Duyuşen aynı zamanda öğrencilerine Lenin’in büyük bir lider olduğunu anlatan büyük bir Lenin hayranıdır. Öğrencilerine alfabeyi iyi kötü öğretince ana-baba kelimelerini yazdırmadan Lenin yazdırır. Lenin’i hiç görmediği halde öylesine heyecanlı anlatır ki çocuklar onu dinlerken hayallerinde onunla birlikte cephelere gider, beyaz ordulara karşı savaşır. Altınay’ın gözünde öğretmeni Duyuşen tıpkı Lenin gibi büyük bir kahramandır. Sınıf duvarına astığı kolu sargılı Lenin posteri de Altınay’ı zorla evlendirildiği adamların elinden kurtarma mücadelesi verirken kolu kırılan öğretmenin tasviri gibidir.

Altınay bir süre yaşça diğerlerinden büyük olduğu için diğerlerinden daha çabuk öğreniyor olabileceğini düşünse de daha sonra bu başarısını Duyuşen’i ilgi ve merakla dinleyip öğrettiği her harfi büyük bir istekle öğrenme hevesine bağlar. Çünkü Duyuşen’in takdirini kazanmak için de çabalayan Altınay için öğretmenin söylediğini kavrayabilmekten daha önemli bir şey yoktur. Altınay’ın “*Verdiği defteri gözüüm gibi korurdum, öğrendiğim harfleri orağın ucuyla yere, kömürle duvarlara, bir çubukla karların üstüne, tozlu yollara yazardım. Ve benim için dünyada Duyuşen’den daha bilgili, daha akıllı insan yoktu.*” (2013: 27) cümleleri öğretmene verdiği kıymetin ve öğrenme hevesinin göstergesidir. Duyuşen de zeki, çalışkan ve iyi huylu öğrencisi Altınay’a büyük önem ve değer vermektedir. Öğrencisi Altınay’ı kente göndererek okumasını sağlamak en büyük hayalidir.

Fakat bir gün Altınay’ın teyzesinin evine kaba saba bazı yabancı adamlar gelir. Kötü şeyler olacağını hisseden Altınay korkar. Nitekim teyzesinin niyeti Altınay’ı evlendirmektir. Durumdan haberdar olan Duyuşen onu teyzesinin evine göndermez. Altınay ile akrabalık bağları da olan Saykal Nine ile Kartanbay Dede’nin evlerine götürür. Teyzesinin ne yapmak istediğini anlayan Altınay’a üzüntüsünü unutsun ve kafasından kötü düşünceleri atsın diye Duyuşen ertesi gün okula iki kavak getirir ve dersten sonra “*Bu kavak fidanlarını sana getirdim. İkimiz dikeceğiz onları. Büyüyüp yetişince sen de yetişeceksin, iyi bir insan olacaksın. İyi yüreklişin sen, akıllısın. Bilgin olacaksın sen. Buna inanıyorum, göreceksin, yanılmadığımı anlayacaksın. Şimdi bu kavaklar gibi gencecik bir fidansın. Hadi dikelim şunları Altınay. Okumak sana mutluluk getirsin, parıldayan yıldızım benim.*” (2013: 43) diyerek öğrencisine umut ve cesaret verir. “*Yarımdan sonra belediyeye gideceğim, seni anlatacağım arkadaşlara. Kente okula alsınlar seni. Kente gitmeyi ister miydin?*” diyen Duyuşen’in iyi yürekli, insan davranışlarını anlatacak kelime bulamıyorum diyen Altınay, öğretmenin yüzündeki güzelliğe, gözlerindeki sevgiye, iş bilir becerikli ellerine ilk defa görüyor gibi şaşarak bakar ve “*Öğretmenim bu kadar iyi bir insan olduğun için teşekkürler sana. Sarılıp öpmek isterdim sizi.*” (2013: 44) demek ister.

İki gündür arayıp sormayan teyzesi belki de unuttu, üstüne varmak istemedi diye düşünür. Fakat o gün teyzesi ile yabancı adamlar okula gelerek Süleymanovna’yı zorla götürmek ister. Buna karşı çıkan Duyuşen öğretmene şiddet uygulayarak kolunu kırarlar ve Altınay’ı zorla alıp götürürler.

Zorla okuldan çıkarıldığı gün “*Kötü, kara yüreğin ömrün boyu gün görmesin teyze. Gözyaşlarımda, kanımda boğul. Bu gece henüz on beş yaşımdayken gelin oldum. Oysa o kötü adamın çocuklarından bile küçüktü yaşım.*” (2013: 48) diyen Altınay artık öğrendiği bir kelimenin muhatabıdır. ‘Tokol’ ikinci karı demektir. Yaşlı adamın ikinci eşi olmuştur. Üçüncü gece öğretmenin onlara aşıladığı umut ve azmi hatırlayan Altınay ne olursa olsun kaçmaya karar verir. “*Mutsuz kadınlar mezarlarınızdan kalkın! İnsanlıktan çıkmış olmaktan, bir gölge gibi yaşamaktan kurtulun! İnsanca yaşamaktan alıkonulan kadınlar kenetlenin! Eski*

zamanların karanlıkları önümüzde titresin. Bunları ben bu durumu son olarak yaşayan bir kadın olarak söylüyorum sizlere... İster yollarda öleyim, ister ardımdan yetişsinler, öğretmen Duyuşen gibi son nefesime kadar dövüşeceğim.” (2013: 48) diyen Altınay, maruz bırakıldığı bu eziyetten tırnakları ile çadır kapısının toprağını kazarak kurtulma mücadelesi verse de kurtulmayı başaramaz. Fakat yine öğretmeni tarafından kurtarılır. Altınay’ı yanında götürdüğü jandarmalar ile teyzesinin zorla evlendirdiği adamın elinden alan Duyuşen ertesi gün yönetimle görüşerek Altınay’ı okuması için kente gönderecektir. Altınay’ın ona gönülden bağlılığını hisseden Duyuşen, Altınay’a “ondan hiç ayrılmak istemediğini, ancak buna hakkı olmadığını, onun gerçek bir öğretmen olmasını çok istediğini” (2013: 53) söyler. Kente gidince Taşkent’teki çocuk yurdunda kalacak olan Altınay üniversite eğitimini İşçi Üniversitesinde tamamlar. Sonrasında Moskova’da enstitü eğitimi görür. Öğrenim yıllarında pek çok güçlüklerle karşılaşsa da daima öğretmeni hatırlayarak umutsuzluktan sıyrılır ve önüne çıkan güçlükleri aşar. Üniversitede okurken Duyuşen’e mektup yazan Altınay, mektubuna cevap alamaz. Eğitim hayatı ve savaş yıllarının getirdiği zor koşullar nedeni ile Altınay uzun yıllar köyüne gidemez. Duyuşen’le de haberleşemez. Fakat Duyuşen’in savaş zamanı askere alındığını ve askerden geri dönmediğini, hatta askerde ölmüş olabileceğini söyleyenler olur.

Hayatı boyunca önüne çıkan tüm engellerle örnek aldığı ilk öğretmeni gibi mücadele eden Altınay bir felsefe doktoru olduktan sonra da öğretmeni Duyuşen’in onu okuttuğu mutlu zamanlar ile öğretmenine duyduğu sevgi ve minnet duygularını “Sevdiğimiz, güzel anılar, yaşadığımız yerlerde izlerimiz neden sonsuza kadar durmaz? Duyuşen’le dağlardan indiğimiz o yolu bulabilsem şimdi, gider, toprağa eğilir öğretmenimin ayak izlerini sevgiyle öperdim. Bu yol benim hayat yolumdur. Bu yola, geçirdiğim o güne teşekkürler. O güneşe, o toprağa binlerce, binlerce teşekkürler.” (2013: 52) cümleleri ile ifade eder.

Duyuşen öğretmenin, Altınay Süleymanovna’nın hayatına yön veren bu hikâyesinin tüm insanlara, özellikle gençlere anlatılması gerektiğini mektubunda ressam arkadaşına yazan Altınay, bir gün köye tekrar geleceğini ve açılan yeni okula “Duyuşen’in Okulu” adının verilmesini önereceğini ifade ederek mektubunu sonlandırır. Ressamın cümleleri ile başlayan eserin, gelişme kısmında söz Altınay’ın mektubuna bırakılır. “Bu karmaşık hayatın türlü yönlerini, savaşla dolu anları, insanların ayrı talihlerini renklerle anlatabilecek miyim?” (2013: 61) cümlesinden de anlaşılacağı üzere ressamın bu olayı nasıl bir tablo halinde tasvir edebileceği tasarıları ile hikâyeye son verilir.

Sonuç

Aytmatov’un *İlk Öğretmen* adlı hikâyesi teyzesinin evinde türlü eziyet ve zorluklara maruz kalarak yaşamak zorunda olan öksüz bir kız çocuğunun köye gönderilen bir öğretmen tarafından korunup desteklenmesi ile değişen hayatının hikâyesidir. Öğretmen, eğitime eyleminin en önemli öznesidir. İyi bir öğretmen ise insan yaşamında mucize görüleni gerçek kılan bir öznedir. Dolayısıyla eğitim sistemlerindeki en önemli rol öğretmenlere düşmektedir. Bilinç, azim, sabır, fedakârlık ve vefa ile sürdürülen öğretmen-öğrenci mücadelesi ile insan yaşamındaki büyük zorlukların üstesinden gelinerek, yeni yetişen nesle güzel bir gelecek inşa edilebilir. Nitekim Aytmatov’un *İlk Öğretmen* adlı hikâyesinde de iki karakterin (Duyuşen Öğretmen ve Altınay) odak alınmasına karşın, tüm dünya insanları için iyi örnek teşkil edecek başarılı bir eğitim mücadelesini tasvir ettiği ve yazarın “eğitim meselelerine çözümsel yaklaşım” bağlamında gösterdiği başarı nedeniyle dünya yazınına önemli bir katkı kazandırmış olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Aytmatov, Cengiz (1992). *Deve Gözü*, (çev. Refik Özdek), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aytmatov, Cengiz (2013). *İlk Öğretmen*, Elips Kitap, Ankara.
- Aytmatov, Cengiz (2017). *Kassandra Damgası*, (çev. Ahmet Pirverdioğlu), Nora Kitap, İstanbul.
- Aytmatov, Cengiz (2020). *İlk Öğretmen*, Nora Kitap, İstanbul.
- Buscaglia, L. (t.y.). *Sevgi*, (çev. Nejat Ebcioğlu), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, Doğan; Erdoğan, İrfan (2021). *Öğretmen Olmak*, Final Yayınları, İstanbul.
- Güçlü, Mustafa (2020). *Eğitim Felsefesi*, Pegem Akademi, Ankara.
- İşeri, Emel Tüzel (2018). *22. Yüzyılda Eğitim*, Pegem Akademi, Ankara.
- Keleş, Elif Ezgi (2020). *Bir Diplomat Olarak Cengiz Aytmatov*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Payot, Jules (2021). *İrade Terbiyesi II: İrade Gücü ve Çalışma*, (çev. Derya Öztürk), Flipper Yayıncılık, İstanbul.
- Pehlivanoglu, Selçuk (2021). *Eğitim*, Akılçelen Kitaplar, Ankara.
- Sarı, Eren (2016). *Albert Einstein*, Net Medya Yayıncılık, Antalya.
- Sezgin, Osman (2019). *Eğitim*, Kalem Vakfı Yayınları, İstanbul.
- URL-1: Elips Kitap, "Yazar Hakkında - Cengiz Aytmatov", [https:// www.elipskitap.com.tr/urunler/265/ilk-ogretmen.html](https://www.elipskitap.com.tr/urunler/265/ilk-ogretmen.html). (Erişim tarihi: 24.06.2021).
- URL-2: Günaydın, Pervin (2018). "Bir Dehanın Yaşamından Notlar", <https://www.neokuyorum.org/bir-dehanin-yasamindan-notlar/> (Erişim tarihi: 27.08.2021).
- URL-3: İslâm Ansiklopedisi (2016). "AYTMATOV, Cengiz", <https://islamansiklopedisi.org.tr/aytmatov-cengiz> (Erişim tarihi: 16.11.2021).
- URL-4: Korkmaz, Ramazan (2019). "Cengiz Aytmatov", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cengiz-aytmatov> (Erişim tarihi: 28.08.2021).
- URL-5: Kürkçü, Fatih Mehmet (2017). "Kız kardeşi ünlü yazar Cengiz Aytmatov'u anlattı", <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kiz-kardesi-unlu-yazar-cengiz-aytmatovu-anlatti/1005647> (Erişim tarihi: 29.08.2021).
- URL-6: Şimşek, Ayşe (2021). "Türk dünyasının 'Cengiz'i Aytmatov'", TRT HABER, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dunyasinin-cengizi-aytmatov-587495.html> (Erişim tarihi: 28.08.2021).
- URL-7: Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "eğitim", <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 08.09.2021).